

DOI 10.18524/2304-1587.2018.1(32).134154
УДК 347.61.64

Р. В. П дун

к ндид т юридичних н ук

Н вч льно-н уквий гум нт рний інститут

Н ціон льного Т врійського університету імені В. І. Верн дського,

к федр цивільно-пр вових дисциплін

вул. Ів н Кудрі, 33, Київ, 01042, Укр їн

МОНІТОРИНГ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

У ст тті досліджено сутність сімейних пр вовідносин як основи сімейного пр в . Про н лізов но специфічні озн ки сімейно-шлюбних відносин, розглянуто методи т з ходи відповід льності у сімейному пр ві. Проведено ді гностику кількісних пок зників, що х р ктеризують дотрим ння пр вових норм із пит нь вихов ння дітей. Виявлено тенденції т з пропозов но рекомед цій щодо покр щення процесів дотрим ння норм інституту опіки т піклув ння

Ключові слов : сімейне пр во, сімейно-шлюбні пр вовідносини, обов'язки щодо вихов ння дітей, пр вопорушення норм в сімейному пр ві.

Пост новк проблеми. Дин мічний х р ктер пр вових т соці льно-економічних відносин кту лізує процеси регулюв ння в сфері сімейного пр в . Пит ння регулюв ння сімейних відносин н був ють виріш льного зн чення у з безпеченні соці льної відповід льності т якості життя, формув нні т розвитку укр їнського суспільств в цілому.

Ан ліз ост нніх досліджень і публік цій. Ученими ктивно вивч ються пит ння пр вової природи т місця сімейного пр в в системі укр їнського пр в . Окремі спекти відповід льності у сімейному пр ві розгляд ють як вітчизняні, т к і з рубіжні вчені, зокрем : І. В. Апопій, Т. В. Бонд р, Г. К. М твеев, Л. М. Б р нов , В. І. Борисов , І. В. Жилінков , Є. О. Х ритонов, Г. В Чурпіт , О. А. Явор [1- 8].

У пр вовій н уці відбув ється виокремлення сімейно-пр вової відповід льності як специфічного виду юридичної відповід льності, досліджується співвідношення понять «сімейно-пр вов відповід льність» і «відповід льність у сімейному пр ві». Досліджуючи сімейне пр во як с мостійну г лузь укр їнського пр в , що містить як прив тнопр вові, т к і публічно-пр вові норми, потрібно більше ув ги приділяти відповід льності т кількісному спекту ді гностики пр вопорушень у сімейному пр ві.

Мет ст тті поляг є в уз г льненні результ тів моніторингу пр вопорушень у сфері сімейного пр в , зокрем пр вових норм із пит нь вихов ння дітей; визн ченні чинників т тенденцій щодо дотрим ння норм сімейного пр в ; розробці рекомед цій щодо зміцнення інститутів опіки т піклув ння, усиновлення.

Викл д основного м тері лу. Сім'я уособлює в собі с мостійну сферу суспільних відносин, головною озн кою якої є її прив тний х р ктер. Сім'я,

відповідно до п. 1 ст. 3 Сімейного кодексу Укр іни (СК), є первинним т основним осередком суспільств [9, с. 5]. Сімейний кодекс Укр іни (ст. 2, п. 1) регулює сімейні особисті нем йнові т м йнові відносини між подружжям, між б тьк ми т дітьми, усиновлюв ч ми т усиновленими, між м тір'ю т б тьком дитини щодо її вихов ння, розвитку т утрим ння [9, с. 4]. Сімейний кодекс Укр іни, крім перев жної ч стини прив тнопр вових норм, містить і певну ч стину норм (обслуговуючі норми), що регулюють публічні відносини.

Предметом сімейного пр в в юридичній н уці визн ються:

- відносини, які виник ють у зв'язку зі шлюбом;
- особисті т м йнові відносини між член ми сім'ї;
- особисті т м йнові відносини між іншими родич ми;
- відносини, які виник ють у зв'язку з вл штув нням дітей, які позб влені б тьківського піклув ння.

Дотримуючись тр диційного розуміння поняття г лузевих пр вовідносин в юридичній н уці, Т. В. Бонд р визн ч є сімейні пр вовідносини як «урегульов ні норм ми пр в особисті нем йнові і м йнові відносини, що виник ють із шлюбу, сім'ї т родинництв » [2, с. 131].

Специфічність сімейно-шлюбних відносин як основи інституту сім'ї проявляється у н ступному:

— основу виникнення сімейно-шлюбних відносин скл д є вз ємозв'язок т вз ємодія т ких суб'єктів сімейно-шлюбних відносин, як подружжя, б тьки, діти, інші родичі. Вз ємодія з зн чених уч сників сімейно-шлюбних відносин ре лізується через специфічні юридичні ф кти: шлюб і родинні стосунки, м теринство і б тьківство, усиновлення і п трон т.

— н явність т вз ємозв'язок особистих нем йнових відносин (н - прикл д, вихов ння дітей) т м йнових відносин (н прикл д, ліментні зобов'яз ння), особливою озн кою яких є трив лість.

— виникнення, підтрим ння, розірв ння вз ємовідносин т вз ємозв'язків не сторонніх людей (подружжя, б тьки, діти, інші родичі), н відміну від цивільного пр в .

— пріоритетність особистісно-пр вової скл дової сімейно-шлюбних відносин н д м йноюю скл довою. Т к, у сімейному пр ві прев люють т кі відносини, як укл дення і розірв ння шлюбу, ст тус подружжя, б тьків і дітей, пр в і обов'язки б тьків щодо вихов ння дітей, вже через призму цих відносин розгляд ються м йнові відносини цих уч сників.

— невідчужув ність сімейно-шлюбних пр в і обов'язків в особистому т м йновому спекті; неможливість перед ння цих пр в іншим особ м шляхом купівлі-прод жу, д рув ння, з повіту.

— н явність у сімейному пр ві публічно-пр вових норм [3, с. 34–35].

В юридичній н уці використовується імпер тивний т диспозитивний метод сімейного пр в [2]. *Імпер тивний метод* пр вового регулюв ння сімейних відносин підкреслює обов'язковий х р ктер пр вових норм для всіх уч сників сімейних пр вовідносин. Н прикл д, в імпер тивному порядку з кон вст новлює, що шлюбом визн ється лише шлюб, з реєстров -ний в орг ні РАЦС (ч. 1 ст. 21 СК Укр іни) [1; 9]. *Диспозитивний метод* поляг є в тому, що пр вові норми дозволяють уч сник м сімейних пр вовідносин відступ ти від обов'язкових норм (н прикл д, визн ч ючі вл сні пр вил в положеннях шлюбного договору, домовленостях щодо спл ти ліментів, розподілу м йн тощо) [2, с. 132].

Т. В. Бондренко голошує особливий вживості ситуційного підходу при використанні методів сімейного права [2].

Захист прав та інтересів у широкому розумінні включено «як діяльність відповідних юрисдикційних органів щодо застосування передбачених законом способів і засобів, спрямованих на забезпечення здійснення та відновлення порушених, невизначених чи оспорюваних прав, свобод та інтересів, та їх самозахист» [6, с. 5–46].

Заходимо відповідальності у сімейному праві є:

— несприятливі наслідки для недобросовісного подружжя в разі недійсності шлюбу;

— позбавлення батьківських прав (зокрема усиновлювачів);

— відібрання дитини від батьків без позбавлення батьківських прав у результаті винної протиправної поведінки;

— скасування усиновлення через винну протиправну поведінку усиновлювачів;

— звільнення опікунів, піклувальників від виконання своїх обов'язків через винну протиправну поведінку;

— дострокове розірвання пітронного договору через винну протиправну поведінку пітронного вихователя;

— позбавлення прав бути усиновлювачем, опікуном, піклувальником, пітронним вихователем через винну протиправну поведінку особи;

— зменшення одному з подружжя частки у спільній сумісній власності через винну протиправну поведінку;

— позбавлення одного з суб'єктів сімейних відносин прав на одержання ліментів його строкові обмеження [1, с. 242].

Відповідно до ст. ст. 16–18 ЦК України, ст. ст. 18, 19 СК України захист сімейних прав та інтересів може здійснюватися судом, органом опіки та піклування, Президентом України, органом державної влади, органом влади АРК або органом місцевого самоврядування чи нотаріусом [6, с. 46; 9].

Кількісна інформація, що характеризує захист прав та інтересів суб'єктів сімейного права, може бути представлено такими офіційними показниками Державної служби статистики України (табл. 1–5):

— кількість за реєстрованих шлюбів;

— кількість за реєстрованих розлучень;

— кількість судових справ за статтею ст. 148 КУ АП «Невиконання батьків, бо особами, що їх змінюють, обов'язків щодо виховання дітей»;

— кількість розглянутих справ за ст. 148 КУ АП;

— кількість за критих справ за ст. 148 КУ АП;

— види постанов (судових рішень) за ст. 148 КУ АП;

— структурні зміни стягнень за ст. 148 КУ АП.

Аналізуючи показники щодо укладання шлюбів та оформлення розлучень за останні роки, можна знати кількісну перевагу укладених шлюбів, що є позитивною тенденцією в розвитку сімейних правовідносин. Станом на 2016 р. кількість за реєстрованих шлюбів становила 299,5 тис. проти 130 тис. за реєстрованих розлучень (табл. 1).

Одним із ключових індикаторів щодо дотримання норм сімейного права в ситуації та статті в щодо недержавного виконання батьками бо особами, що їх змінюють, обов'язків щодо виховання дітей (табл. 2).

Т блиця 1

**Інформ ція щодо кількості з реєстрів них шлюбів
т розлучень [10, с. 44]**

	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість з реєстрів них шлюбів, тис.	332,1	305,9	355,9	278,3	304,2	295,0	299,0	299,5
Кількість з реєстрів них розлучень, тис.	183,5	126,12	182,5	168,5	164,9	130,7	129,4	130,0

Т блиця 2

**Інформ ція щодо кількості судових спр в з ст. 148 КУ АП
«Невикон ння б тьк ми бо особ ми, що їх з мінюють,
обов'язків щодо вихов ння дітей» [11-15, с. 34-35]**

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість розглянутих спр в, по яких винесено пост нови (рішення)	39695	41356	37753	38297	29205	26393	25565
Індекс зміни розглянутих спр в, до попереднього року	–	1,04	0,91	1,01	0,76	0,90	0,97
Винесення рішення про н кл дення дміністр тивного стягнення	36319	36901	33775	34435	25286	21876	20373
Ч стк спр в, по яких винесено рішення про н кл дення дміністр тивного стягнення до з г льної кількості розглянутих спр в, %	91,50	89,23	89,46	89,92	86,58	82,89	79,69
З стосув ння з ходів впливу, передб чених ст. 24.1 КУпАП	22	24	42	42	40	56	32
З криття спр ви	3380	4450	3958	3832	3886	4470	5164
Ч стк з критих спр в до з г льної кількості розглянутих спр в, %	8,51	10,76	10,48	10,01	13,31	16,94	20,20

Кількість розглянутих спр в з ст. 148 КУ АП «Невиконання обов'язків батьками щодо виховання дітей», по яких винесено постанови (рішення) з 2010–2016 рр. скоротився із 39695 до 25565. Також інформція опосередковано свідчить про деяке поліпшення ситуації щодо належного виконання обов'язків батьками, бо особами, що їх змінюють, обов'язків щодо виховання дітей.

З змістом винесених постанов з ст. 148 КУ АП переважно не класифіковані за типом стягнення. У 2016 р. винесення рішення про невідповідність стягнення становило 79,69% від загальної кількості розглянутих справ, по яких винесено постанови.

З результатів розрешення, відслідковується тенденція до збільшення частки з критичних справ в з ст. 148 КУ АП «Невиконання обов'язків батьками щодо виховання дітей». Протягом 2010–2016 рр. значення показника збільшився з 8,51 до 20,20%. Станом на кінець 2016 р. частка з критичних справ в до загальної кількості розглянутих справ в з ст. 148 КУ АП становила 20,20% (табл. 2).

Так ситуація потребує детального аналізу причин закриття судових справ в з ст. 148 КУ АП (табл. 3).

Таблиця 3

Інформція щодо причин закриття судових справ в з ст. 148 КУ АП «Невиконання обов'язків батьками щодо виховання дітей» [11–15, с. 34–35]

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
За закриттям справ	3380	4450	3958	3832	3886	4470	5164
у зв'язку з: – передчасним терміновим розглядом громадської організації або трудового колективу	–	2	5	2	5	6	4
– звільненням від відповідальності з мовчазною згодою усного звинувачення	1259	1276	1200	1288	1601	1929	2646
– передчасним терміновим прокурором, органом досудового слідства чи дізнанням	7	7	5	7	3	3	1
– відсутністю події і складу відповідного проступку	1068	1469	1441	1568	1374	1464	1362
– зкінченням строків невідповідності стягнення	1014	1632	1275	905	823	964	1015

Серед причин з криття судових спр в з ст. 148 КУ АП перев ж є звільнення від дміністр тивної відповід льності з м лозн чністю з оголошенням усного з ув ження т відсутність події і скл ду дміністр тивного пр вопорушення. Т кож причиною з криття спр в з ст. 148 КУ АП є з кінчення строків н кл д ння дміністр тивного стягнення (див. т бл. 3).

Потрібно з зн чити, що судовий порядок розгляду сімейних спр в у порядку цивільного судочинства б зується н г лузевих і міжг лузевих принцип х, що г р нтують з безпечення з конності, нез лежності й об'єктивності судового розгляду. З структурою дміністр тивних стягнень перев ж ють попередження т штр фи (т бл. 4).

Т блиця 4

Кількість осіб т види дміністр тивних стягнень у спр в х з ст. 148 КУ АП «Невикон ння б тьк ми бо особ ми, що їх з мінюють, обов'язків щодо вихов ння дітей» [11–15, с. 76–78]

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Усього	36319	36901	33775	34435	25286	21876	20373
Попередження	16449	17173	15894	16576	11590	10176	10828
Ч стк попереджень до з г льної кількості дміністр тивних стягнень, %	45,29	46,54	47,06	48,14	45,84	46,52	53,15
Штр ф	19870	19728	17881	17848	13696	11700	9544
Ч стк штр фів до з г льної кількості дміністр тивних стягнень, %	54,71	53,46	52,94	51,83	54,16	53,48	46,85

Ан лізуючи штр фи як вид дміністр тивного стягнення з ст. 148 КУ АП, потрібно з зн чити, що з г льн сум н кл деного штр фу протягом 2010–2016 рр. скоротил сь із 995827 до 432603 грн. З 2016 р. сум штр фу, н кл деного з ст. 148 КУ АП, скл д л 82% від н логічного пок зник 2015 р. (т бл. 5). Однією з причин т кого явищ є скорочення з г льної кількості порушених т розглянутих спр в з ст. 148 КУ АП.

Інформ ція щодо штр фів як виду дміністр тивного стягнення з ст. 148 КУ АП «Невикон ння б тьк ми бо особ ми, що їх з мінюють, обов'язків щодо вихов ння дітей» [11–15, с. 107–109]

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Сум штр фу н кл деного, грн.	995827	983177	877445	836165	610642	528249	432603
Індекс зміни суми штр фу н кл деного, до попереднього року	–	0,99	0,89	0,95	0,73	0,87	0,82
Сум штр фу, спл ченого добровільно, грн.	294656	329786	302595	284539	198762	156702	133048
Середня сум штр фу, грн.	50	50	49	47	45	45	45

Окремою проблемою з лиш еться низький рівень викон ння судових рішень, с ме неб ж ння винних осіб добровільно спл чув ти н кл дені штр фи. Це свідчить про низьку пр вову, соці льну відповід льність т культуру в суспільстві вз г лі т в сімейних пр вовідносин х зокрем . Ст ном н кінець 2016 р. лише 30,75% штр фів з ст. 148 КУ АП були спл чені добровільно [15].

Висновки. Посилення інтересу до ст ну дотрим ння взятих н себе зобов'яз нь у сімейних пр вовідносин х обумовлено глоб льними соці льно-економічними зміни т тр нсформ цією стереотипів в г лузі сім'ї т шлюбу. Дин мічність мех нізму пр вового регулюв ння відповідних пр вовідносин проявляється в розширенні їх предмету, існуючі ст тичні пр вові приписи потребують суч сного тлум чення т нових підходів до їх з безпечення.

Особливості меж пр вового впливу н сімейні пр вовідносини обумовлюються як об'єктивними момент ми, т к і суб'єктивними особистими вз емин ми. Специфічною озн кою сімейно-пр вових норм є обслугову в ння особисто-довірчих відносин. Відповід льність у сімейному пр ві – це широке поняття, що передб ч є цивільну, кримін льну, дміністр тивну відповід льність у сфері сімейних відносин. Виріш льного зн чення н був є з безпечення з конності, нез лежності й об'єктивності судового розгляду т ких спр в.

Регулюв ння в сфері сімейного пр в х р ктеризується комплексністю методів сімейного пр в . Т кож у суч сних умов х обов'язкового використ ння потребує ситу ційний підхід при регулюв нні сімейних пр вовідносин. При цьому, норми інституту опіки т піклув ння м ють комплексний х р ктер: сімейно-пр вовий, цивільно-пр вовий т дміністр тивно-пр вовий; норми інституту усиновлення м ють не лише сімейно-пр вовий,

й адміністративно-правовий та цивільно-процесуальний правовий характер [1; 2]. Усталеною практикою в регульованні сімейно-правових відносин є формування відносно відокремлених соціальних регулятивних засобів і механізмів, поєднання конституційного і нормативного порядку.

Список літератури

1. Апопій І.В. Згоди відповідальності у сімейному праві України. URL: http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5869/vnulpurn_201684539.pdf (дата звернення: 12.06.2018).
2. Бондр Т.В. Сімейне право в системі права України // Приватне право № 1. 2013. С. 129–134.
3. Матвеев Г. К. Советское семейное право: учебник. М., 1985. 208 с.
4. Сімейне право України: підручник / Л. М. Бранов, В. І. Борисов, І. В. Жилінков та ін.; за ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. 3-тє вид., переробл. і допов. К., 2011. 264 с.
5. Харитонов Є.О. До питання про визначення місця сімейного законодавства у правовій системі України // Вісник Хмельницького національного університету імені В. Н. Кривіна. 2010. № 929. С. 399–404.
6. Чурпін Г.В. До поняття зхисту сімейних прав та інтересів у порядку цивільного судочинства // Підприємництво, господарство і право. № 4. 2017. С. 44–47.
7. Чурпін Г.В. Концептуальні засади зхисту сімейних прав та інтересів у порядку неспортивного цивільного судочинства: втореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-р юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Г.В. Чурпін. К., 2016. 42 с.
8. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві як покінчик межі правового регулювання // Новак вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 10-1. Том 1. С. 237–240.
9. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року станом на 10.02.2018 року URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 12.06.2018).
10. Статистичний щорічник України за 2016 рік. Державні службостатистики України. За редакцією І. Є. Вернер. К., 2017. 611 с.
11. Адміністративні порушення в Україні у 2012 р. Статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск: О. О. Кермашін. Державні службостатистики України. К., 2013. 207 с.
12. Адміністративні порушення в Україні у 2013 р. Статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск: О. О. Кермашін. Державні службостатистики України. К., 2014. 203 с.
13. Адміністративні порушення в Україні у 2014 р. Статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск: О. О. Кермашін. Державні службостатистики України. К., 2015. 205 с.
14. Адміністративні порушення в Україні у 2015 р. Статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск: О. О. Кермашін. Державні службостатистики України. К., 2016. 204 с.
15. Адміністративні порушення в Україні у 2016 р. Статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск: О. О. Кермашін. Державні службостатистики України. К., 2017. 205 с.

Стаття надійшла до редакції 12.06.2018

Р. В. Падун

Учебно-научный гуманитарный институт
Таврического Национального университета имени В. И. Вернадского,
кафедра юридических наук по правовым дисциплинам
ул. Ивана Кудря, 33, Киев, 01042, Украина

МОНИТОРИНГ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В СЕМЕЙНОМ ПРАВЕ

Резюме

В статье исследована сущность семейных правоотношений как основы семейного права. Проанализированы специфические признаки семейно-брачных отношений, рассмотрены методы и меры ответственности в семейном праве. Проведен диагностический количественный анализ показателей, характеризующих соблюдение правовых норм по вопросам воспитания детей по статистическим официальным показателям: количество зарегистрированных браков, количество зарегистрированных разводов, количество судебных дел относительно невыполнения родителями или лицами, их заменяющими, обязанностей по воспитанию детей, количество рассмотренных дел, количество закрытых дел, виды постановлений (судебных решений), структура административных взысканий.

Выявлены тенденции и предложены рекомендации по улучшению процессов соблюдения нормы института опеки и попечительства.

Ключевые слова: семейное право, семейно-брачные правоотношения, обязанности по воспитанию детей, правонарушения норм в семейном праве.

R. V. Padun

Educational and Scientific Humanitarian Institute
Taurida National V.I. Vernadsky University,
The Department of Civil Law disciplines
Ivan Kudry str., 33, Kyiv, 01042, Ukraine

MONITORING OF LEGAL INFRINGEMENTS IN THE FAMILY LAW

Summary

The article is aimed at investigating the essence of family law as the basis of family law. Specific features of family-marital relations are analyzed, methods and measures of responsibility in family law are considered. Diagnostics of quantitative indicators characterizing observance of legal norms on issues of upbringing of children, according to official indicators: the number of registered marriages, the number of registered divorces, the number of cases of non-performance by parents, or their substitute, the responsibilities of raising children, the number of cases reviewed, the number of closed cases, types of orders (court decisions), structure administrative penalties. is conducted. The trends were identified and recommendations for improving the compliance process with the institution of guardianship and trusteeship were proposed.

Key words: family law, family and marriage legal relations, responsibilities for the upbringing of children, violations of norms in family law.